

**TRZECIA MOWA MOJŻESZA DO IZRAELA: WYBIERZ SZCZĘŚLIWE ŻYCIE,  
CZYLI PRZYJAŻŃ Z BOGIEM (PWT 29,1-30,20)**

**Z dwudziestego siódmego rozdziału Księgi Powtórzonego Prawa:**

*„Mojżesz i starsi Izraela dali ludowi taki nakaz: **Zachowujcie wszystkie przykazania, które dziś wam daję. W dniu, w którym przeprawisz się przez Jordan do kraju, który ci daje PAN, twój Bóg, postawisz duże kamienie i pobielisz je wapnem. Napisz na nich wszystkie słowa tego prawa, gdy już się przeprawisz i wejdiesz do kraju, który PAN, twój Bóg, ci daje, do ziemi opływającej w mleko i miód, jak ci to obiecał PAN, Bóg twoich przodków. (...) Następnie Mojżesz i kapłani lewiccy powiedzieli do całego Izraela: **Ucisz się Izraelu i posłuchaj! Dziś stałeś się ludem PANA, twój Boga. Słuchaj PANA, twój Boga, wypełniaj Jego przykazania i Jego ustawy, które ci dzisiaj daję**” (Pwt 27,1-3.9-10).***

Przypomnijmy, że ostatnio omawialiśmy szczegółowe prawa przekazane w obszernym fragmencie Księgi Powtórzonego Prawa, zwanym Kodeksem deuteronomicznym (Pwt 12-26). Zawarte w tym prawnym korpusie liczne przepisy i nakazy, zakorzenione w przymierzu synajskim, powtórzył i wyjaśnił Mojżesz w drugiej części pożegnalnej mowy (Pwt 4,44-28,68), jaką skierował przed śmiercią do swoich rodaków, których pragnął przygotować do życia w Ziemi Obiecanej. Po uroczystej promulgacji normatywne akty zostały spisane, po czym nastąpiło ich przyjęcie, co miało potwierdzić status Izraela jako wspólnoty ludu Bożego, która właśnie zobowiązała się postępować zgodnie z wolą Boga, wyrażoną w przykazaniach i ustawach przekazanych przez Mojżesza (Pwt 26,16-27,26). Złożone Bogu przyrzeczenie, w którym Izraelici zgodzili się podporządkować swoje życie Bożemu prawu, zostało sformułowane w następujący sposób: **„Dziś oświadczyłeś, że PAN jest twoim Bogiem, że będziesz chodził drogami wskazanymi przez Niego, przestrzegał Jego ustaw, przykazań i przepisów oraz, że Będziesz Mu posłuszny”** (Pwt 26,17). Odpowiedzią na deklarację izraelskiego narodu stały się słowa mówiące o Bożej obietnicy: **„A PAN dziś oświadczył tobie, że będziesz ludem stanowiącym dla Niego szczególną własność, tak, jak ci obiecał”** (Pwt 26,18). Rabini, w komentarzach dotyczących tego przyrzeczenia wzajemnego oddania Boga i Izraela wyjaśniają, że Izraelici oświadczając, że Pan (Jahwe) jest ich Bogiem, wybierają samą miłość, dzięki której stają się ukochanym ludem. Wydarzenie, jakim było dla społeczności narodu wybranego przyjęcie tych prawnych zobowiązań zamykają formuły zawierające obietnice błogosławieństw, będących

następstwem wierności Bożym postanowieniom, oraz zapowiedź przekleństwa, jako rezultat niewierności zawartemu z Bogiem przymierzu. Księga Powtórzonego Prawa podaje, że obietnica błogosławieństwa miała zostać wygłoszona na górze Garizim, natomiast groźba przekleństwa na górze Ebal (Pwt 27,12-13). W doborze tych wzgórz, leżących w pobliżu Sychem (Joz 24), nie bez znaczenia pozostaje sam geograficzny czynnik. Góra Garizim została wybrana, jako miejsce błogosławieństwa, gdyż będąc południowym, urodzajnym wzniesieniem, stanowiła ważny obszar dla pokoleń zamieszkujących Judę oraz środkową Palestynę, stając się symbolem wszelkiej pomyślności i dostatku. Północna góra Ebal nie była już tak istotnym wzgórzem dla klanów osiadłych w Galilei oraz Transjordanii, a jej pusty i jałowy wygląd doskonale wyrażał stan bezpłodności i wszelkiego niepowodzenia. Mówiąc o błogosławieństwach i przekleństwach, stanowiących element zamykający uroczystość przyjęcia Bożego prawa przez Izraela, trzeba wyjaśnić, że zarówno zachęta do posłuszeństwa i współpracy z Bogiem, którą biblijny narrator wiąże z darem pomyślności w sprawach materialnych i duchowych, jak i przestroga wzywająca do opamiętania i powrotu do wierności Bożym przykazaniom, stanowią element mądrej pedagogii Boga, który pragnie prowadzić człowieka do jego pełnego rozwoju (Pwt 28,1-68). Zawarte w Kodeksie deuteronomicznym prawo kultowe, cywilne oraz karne (Pwt 12,1-26,15) wraz z narracją dotyczącą uroczystego spisania i przyjęcia poszczególnych ustaw i przepisów (Pwt 26,16-28,68) zamykają drugą mowę pożegnalną Mojżesza (Pwt 4,44-28,68).

Kolejny fragment Księgi Powtórzonego Prawa stanowi ostatnią część przemowy Mojżesza do Izraelitów przed ich wejściem do Kanaanu (Pwt 29,1-30,20). Ta literacka jednostka, umownie zwana trzecią mową Mojżesza, zawiera wypowiedzi mające wpoić Izraelitom ducha posłuszeństwa tyle co promulgowanemu i przyjętemu prawu, a tym samym skłonić ich, by całkowicie powierzyli się Bogu, który zawsze troszczy się o zbawienie swego ludu. Przedstawione w tym fragmencie mowy zostały uszeregowane w logicznym porządku. Stąd też najpierw pojawia się odwołanie do historycznego wydarzenia, jakim było wyjście Hebrajczyków z Egiptu, by przypomnieć, że to zbawcze działanie Boga doprowadziło do zawarcia przymierza z Izraelitami pod Synajem, gdzie za pośrednictwem Mojżesza zostały im przekazane Boże przykazania (Pwt 29,1-9): **„Mojżesz zwołał wszystkich Izraelitów i powiedział do nich: Widzieliście wszystko, co PAN w ziemi egipskiej uczynił faraonowi, wszystkim jego sługom i całemu krajowi: wielkie próby oraz wielkie znaki i cuda. Jednak aż po dziś dzień nie dał wam PAN serca zdolnego do rozumienia, oczu do patrzenia i uszu do słuchania. Czterdzieści lat prowadziłem was przez pustynię, a nie podarły się wam ubrania ani nie zniszczyły się wam sandały na nogach. Nie jedliście chleba, nie piliście**

*wina ani sycery, żebyście zrozumieli, że Ja, PAN, jestem waszym Bogiem” (Pwt 29,1-5).* Mojżesz przywołał wydarzenia związane z wyzwoleniem Izraelitów z egipskiej niewoli, by dobitnie uświadomić swoim rodakom, że życie w wolności jest darem Boga, który nieustannie otacza troskliwą opieką wybrany przez siebie naród. Żywa pamięć o wielkich Bożych dziełach, jakie dokonały się w historii Izraela, powinna skłaniać Izraelitów, by przyłgnęli z wiarą do Boga, pozwalając kształtować swoje postępowanie zgodnie z Bożą wolą wyrażoną w przykazaniach. Zwięzła, a jednocześnie bogata w treści teologiczna refleksja nad zbawczym działaniem Boga w dziejach Izraela, przytoczona w powyższym fragmencie, stanowi wezwanie do praktycznego zastosowania tej wiedzy, co najpełniej uzewnętrznia się w przestrzeganiu i wypełnianiu przekazanego za pośrednictwem Mojżesza Bożego prawa: **„Przestrzegajcie słów tego przymierza i wypełniajcie je, aby się wam szczęściło we wszystkich poczynaniach” (Pwt 29,8).** Gorący apel o posłuszeństwo Bożym przykazaniom kończą słowa, w których tradycja judaistyczna dostrzegała postawę, jaka znamionuje każdego człowieka pragnącego służyć Bogu: **„Dzisiaj wszyscy stajecie przed PANEM, waszym Bogiem: naczelnicy waszych rodów, starsi, przywódcy, wszyscy Izraelici” (Pwt 29,9).** Rabini wyjaśniają, że kiedy wszyscy Izraelici „stali” przed Bogiem, który nieustannie trwa przy swoim narodzie, każdy z nich mógł całkowicie przyłgnąć do Niego, bo wreszcie nic ich nie oddzielało od swego Zbawcy.

Kolejny fragment trzeciej mowy Mojżesza przypomina, że przymierze, które Bóg zawarł ze wszystkimi Izraelitami pod Synajem, by stali się Jego szczególną własnością dotyczy tak obecnego, jak i przyszłych pokoleń Izraela: **„Macie wejść w przymierze poparte przysięgą PANA, waszego Boga. On dzisiaj zawiera je z wami, aby was ustanowić swoim ludem. On będzie waszym Bogiem, jak obiecał i jak przysiągł waszym przodkom: Abrahamowi, Izaakowi i Jakubowi. Nie tylko z wami zawieram to przymierze (...). Zawieram je z tymi, którzy dzisiaj stanęli tu przed PANEM, naszym Bogiem, oraz z tymi, których tu dziś jeszcze nie ma” (Pwt 29,11-14).** Przymierze Boga z narodem wybranym oraz przyjęcie prawa, jako konsekwencji zaistnienia nowych relacji, umożliwia wejście w życiodajną bliskość stworzenia ze Stwórcą, co stanowi najważniejszy wymiar ludzkiej egzystencji teraz i w przyszłości. Stąd też chrześcijanie wierzą, że nowe przymierze, otwierające wszystkim ludziom drogę do zbawienia, zostało ogłoszone i zawarte przez Jezusa Chrystusa (np.: Mt 26,26-28; Hbr 8,8-13). Żydowscy uczeni, komentując odnowienie przymierza Boga z Izraelitami w kraju Moabu wyjaśniają, że wydarzenie to służyło umocnieniu tej wyjątkowej więzi, zwłaszcza w odniesieniu do przyszłości, by zachować miłość do Boga w sytuacjach mogących osłabiać tę relację. W dalszej części

trzeciej mowy pożegnalnej Mojżesza pojawia się ostrzeżenie przed złem pogańskich kultów: „**Wiecie przecież, jak mieszkaliśmy w ziemi egipskiej i jak przechodziliśmy między narodami, które mijaliśmy. Widzieliście u nich obrzydliwe bożki z drewna, kamienia, srebra i złota. Niech nie będzie wśród was mężczyzny ani kobiety, ani rodziny, ani rodu, których serce odwróciłoby się dziś od PANA, naszego Boga, by służyć bogom tych narodów. Niech nie będzie wśród was korzenia, wydającego truciznę i piołun**” (Pwt 29,15-17). Biblijny narrator ponownie nawiązał do Egiptu, jednak tym razem przywiódł na pamięć kraj faraona po to, by każdemu należącemu do wspólnoty ludu, z którym Bóg zawarł przymierze, zwrócić uwagę na konieczność unikania wszelkich bałwochwalczych praktyk. Mojżesz przestrzegł swoich rodaków przed wyjątkowym niebezpieczeństwem, jakie niesie ze sobą pokusa bałwochwalstwa, prowadząca bezpośrednio do wyparcia się Boga przymierza. Uwaga ostrzegająca przed odstępstwem i niewiarą została obrazowo wyrażona w słowach: „**Niech nie będzie wśród was korzenia wydającego truciznę i piołun**” (Pwt 29,17). Przytoczone sformułowanie pojawia się często w prorockim nauczaniu potępiającym dopuszczanie się przez Izraela niesprawiedliwości w majestacie prawa (por. Oz 10,4; Am 5,7; 6,12). Stąd też kolejna przestroga odziera każdego Izraelitę ze złudzeń, by nie myślał, że sam fakt przynależności do wspólnoty ludu przymierza zwalnia go z przestrzegania Bożych przykazań, czyli praktycznego urzeczywistniania miłości Boga i bliźniego: „**A gdyby ktoś, znając słowa złorzeczeń, ludził się w duchu i mówił sobie: *Będzie mi się szczęściło, nawet gdy będę postępował w zatwardziałości serca, to uważajcie, żeby z grzesznikiem nie zginął także niewinny***” (Pwt 29,18). Żydowski uczeni komentując ten fragment wyjaśniają, że miłość do Boga zawsze wyraża się poprzez uczynki zgodne z Bożą wolą przekazaną w Jego prawach, co pozwala człowiekowi podążać właściwą drogą. Po napomnieniach skierowanych do poszczególnych osób, tworzących wspólnotę Bożego ludu, Mojżesz zwrócił się do całej izraelskiej społeczności, by przestrzec ich przed odrzuceniem przymierza i szukaniem innych bogów, co spowoduje utratę ofiarowanej im przez Boga ziemi (Pwt 29,22-28). Skutki niewierności Bożemu przymierzcu, uzewnętrzniające się w postępowaniu lekceważącym relację z Bogiem, zostały zobrazowane losem miast, których mieszkańcy nie chcieli odwrócić się od zła: „**Wtedy ludzie z przyszłego pokolenia – wasi synowie, którzy będą po was, i cudzoziemiec, który przybędzie tu z dalekiego kraju – ujrzą plagi tej ziemi i choroby, którymi PAN ją doświadczy i powiedzą: *Siarka i sól, cała ziemia spopielona. Bo nie będzie obsiana, nic nie będzie na niej rosło, nie zakielkuje żadna trawa, jak po zagładzie Sodomy i Gomory, Admy i Seboim, które PAN zniszczył w wielkim gniewie***” (Pwt 29,21-22). Kompletne zniszczenie miasta, którego obszar obficie

obsypano solą i siarką, by uniemożliwić ponowne zasiedlenie tego miejsca traktowano w starożytności, jako karę za złamanie zawartego traktatu. Przywołany obraz totalnej destrukcji dobrze oddaje stan tak jednostki, jak i całego narodu porzucającego życiodajną więź z Bogiem. W biblijnym tekście ponownie pojawia się przestroga dotycząca bałwochwalstwa, które uniemożliwiając relację z Bogiem prowadzi do zniszczenia wszystkich obszarów ludzkiej egzystencji: „**I będą pytać wszystkie narody: Dlaczego PAN w ten sposób postąpił z tą ziemią? Co oznacza ten wielki żar gniewu? Wtedy im odpowiedzą: Ponieważ porzucili przymierze PANA, Boga ich ojców, które zawarł z nimi, gdy wyprowadził ich z ziemi egipskiej, i poszli służyć innym bogom, oddawali cześć bogom, których nie znali i których On im nie przydzielił. Dlatego PAN rozgniewał się na ten kraj i sprowadził na niego wszystkie przekleństwa zapisane w tej księdze. PAN wyrwał ich z ziemi w gniewie, uniesieniu i w wielkim wzburzeniu i wygnał do obcego kraju, jak to jest dzisiaj**” (Pwt 29,24-27). Przytoczony fragment wyraźnie nawiązuje do narodowej katastrofy Izraela, jaką była niewola babilońska (VI w. przed Chr.), spowodowana nieustannym odrzucaniem przez lud przymierza ofiarowywanego przez Boga ocalenia. Stąd też można powiedzieć, że utrata Ziemi Obiecanej oraz wygnanie Izraela wpisują się w historyczny kontekst, jaki towarzyszył końcowemu etapowi redakcyjnej pracy nad Księgą Powtórzonego Prawa. Ostrzeżenie przed tragicznymi konsekwencjami bałwochwalstwa, adresowane do jednostek i całych narodów, stanowią – jak pokazały dalsze losy Izraela – początek całego szeregu przestróg przed niebezpieczeństwami związanymi z pogańskimi religiami. Judaistyczna tradycja wyjaśnia, że wszystkie groźby, jakie zostały skierowane do Izraelitów, miały ich powstrzymać od popełniania grzechów, a w przypadku dopuszczenia się przez kogoś niewierności doprowadzić go do pokuty i nawrócenia. Stąd też doznane cierpienie, liczne nieszczęścia, których doświadczyli Izraelici, stały się dla części społeczności narodu wybranego sposobnością, by wrócić do Boga. Potwierdzenie mądrej pedagogii Boga, który pragnie zbawienia każdego człowieka, przynosi dalszy fragment trzeciej części pożegnalnej mowy Mojżesz do Izraela (Pwt 29,29-30,14). Mojżesz obwieścił swoim rodakom Bożą wolę naprawienia i przywrócenia do życia tego, co zostało zniszczone i legło w gruzach z powodu przekleństwa złamania przymierza: „**A gdy się spełnią wszystkie słowa błogosławieństw i przekleństw, które ci ogłaszam, gdy weźmiesz je sobie do serca, przebywając wśród wszystkich narodów, do których cię wypędził PAN, twój Bóg, gdy się nawrócisz do PANA, twój Bóg, i z całego serca i z całej duszy będziesz słuchał Jego głosu (...), wtedy PAN, twój Bóg, wyzwoli cię z niewoli, ulituje się nad tobą i ponownie zgromadzi cię ze wszystkich ludów, wśród których cię rozproszył**” (Pwt 30,1-3). Przekazana w tym

tekście obietnica odnowienia Izraela uświadamia adresatom, że przyszłość spoczywa w Bożych rękach i nie powinna stanowić przedmiotu spekulacji. Kluczowa terminologia, która najpełniej wyraża pragnienie Boga, jakim jest wezwanie grzesznika do nawrócenia, została utworzona na bazie hebrajskiego rdzenia *šûb* (wym. *szuw*). W omawianym fragmencie trzeciej mowy Mojżesza aż sześciokrotnie pojawiają się wyrazy pochodzące od wspomnianej podstawy słowotwórczej, determinując jednoznacznie zawarty w niej przekaz: Bóg pragnie nawrócenia i powrotu do Niego narodu, który wybrał (Pwt 30,2.3.8.9.10). O wyjątkowym znaczeniu odnowienia Izraela, które Bóg rozpocznie od naprawy serca, czyli ludzkiego wnętrza, co zaowocuje zewnętrznym posłuszeństwem Bożemu prawu, mówią dwa centralne dla omawianego fragmentu (Pwt 30,1-10) wersety (Pwt 30,6.8). Pierwszy z nich dotyczy Bożej inicjatywy zbawczej, która umożliwia nawrócenie: **„PAN, twój Bóg, obrzeza twoje serce i serce twojego potomstwa, abys kochał PANA, twój Boga, z całego serca i z całej duszy, i abys żył” (Pwt 30,6)**. Obraz obrzezania serca, przywołujący na myśl znak przymierza, które Bóg zawarł z Abrahamem (Rdz 17,9-14), oznacza przemianę myślenia spowodowaną Bożym działaniem, uzdalniającą człowieka do pełnienia Jego woli. Metafora obrzezania serca wskazuje zatem na Boże przedsięwzięcie zbawcze, które zmierza do nawrócenia Izraela. Także teksty prorockie, które zawierają zapowiedzi dotyczące wewnętrznego odnowienia człowieka podkreślają konieczność działania Boga w procesie ludzkiej przemiany (por. Jr 31,31nn; 32,39nn; Ez 11,19; 36,26n). Kiedy rabini wyjaśniają znaczenie obrzezania serca zwracają uwagę, że w tym sformułowaniu człowiek jest wezwany, by stanowczo odrzucił wszystko, co oddziela go od Boga. Drugi wspomniany centralny werset mówi, że nawrócenie zawsze jest możliwe, a wyraża się ono w posłuszeństwie Bożym przykazaniom: **„A ty się nawrócisz, będziesz słuchał głosu PANA i wypełnisz wszystkie Jego przykazania, które ja ci dziś przekazuję” (Pwt 30,8)**. Żydowski uczeni, poszukując znaczenia słowa „nawrócisz” wskazują, że w procesie rozwoju życia duchowego istotną rolę stanowi uświadamianie sobie własnych grzechów oraz poczucie żalu za wyrządzone zło. O tym, że nawrócenie grzesznika jest w zasięgu ludzkich możliwości, zapewnia Mojżesz: **„Przykazanie, które ja ci dzisiaj daję, nie przekracza twoich możliwości i nie jest poza twoim zasięgiem. (...) To słowo jest bardzo blisko ciebie: jest na twoich ustach i w twoim sercu, abys mógł je wypełnić” (Pwt 30,11.14)**. Przytoczony fragment potwierdza, że zachowywanie Bożych przykazań jest dla człowieka osiągalne, gdyż zawsze blisko niego jest Bóg, o czym świadczy werset mówiący o bliskości danego ludziom Jego słowa.

Końcowy fragment trzeciej mowy pożegnalnej Mojżesza ponownie zbiera elementy konstytutywne dla tematyki przymierza, jakie Bóg zawarł z wybranym narodem (Pwt 30,15-

20). W tym krótkim tekście pojawiają się elementy charakterystyczne dla przekazu całej Księgi Powtórzonego Prawa, takie jak: przykazania, błogosławieństwo i przekleństwo, świadectwo, a także wezwanie do posłuszeństwa Bogu, by obietnice dane przez Niego patriarchom, mogły zostać wypełnione. Całość otwiera werset zawierający myśl o dwóch drogach: **„Spójrz! Kładę dziś przed tobą życie i szczęście, śmierć i nieszczęście” (Pwt 30,15)**. Bóg stworzył człowieka jako istotę wolną, która może wybierać między życiem i śmiercią, jednak szczęście zapewnia mu tylko trwanie w przyjaźni z Bogiem: **„Daję ci dziś polecenie, abys kochał PANA, twój Boga, chodził drogami wskazanymi przez Niego, zachowywał Jego przykazania, ustawy i przepisy, a wtedy będziesz żył i mnożył się, a PAN, twój Bóg, będzie ci błogosławił w kraju, który idziesz wziąć w posiadanie” (Pwt 30,16)**. Przytoczony tekst podkreśla, że wybór życia oznacza zdecydowane powierzenie się Bogu, co wyraża się w posłuszeństwie Jego przykazaniom. Biblijny prawodawca wyraźnie pokazuje, że jedna droga prowadzi do pełni życia, natomiast druga wiedzie do zagłady. Ponieważ nie ma stanów pośrednich między dobrem i złem, życiem i śmiercią, to ostrzeżenie przed uleganiem pokusie idolatrii, która przeszkadza człowiekowi w dążeniu do Boga, czyli w osiągnięciu celu istnienia, musi mocno wybrzmieć: **„Ale jeżeli twoje serce się odmieni, nie będziesz posłuszny i dasz się zwieść, aby oddawać cześć innym bogom i im służyć, to oświadczam wam dzisiaj: na pewno zginiecie i niedługo pozostaniecie w kraju, który po przejściu Jordanu weźmiecie w posiadanie” (Pwt 30,17-18)**. Trzecia część pożegnalnej mowy Mojżesza do Izraela kończy się gorącym apelem, który, jak utrzymuje judaistyczna tradycja, do pewnego stopnia streszcza najważniejsze przesłanie całej Tory (Pięcioksięgu): **„Biorę dziś na świadków przeciwko wam niebo i ziemię! Kładę przed wami życie i śmierć, błogosławieństwo i przekleństwo! Wybierz zatem życie, abys mógł żyć ty i twoje potomstwo. Miłuj PANA, twój Boga, słuchaj Jego głosu i lgnij do Niego. Od tego bowiem zależy twoje życie (...)” (Pwt 30,19-20)**. W przytoczonych słowach życie zostało utożsamione z miłowaniem Boga. Tym, co najbardziej zagraża tej postawie, są wszelkie formy bałwochwalstwa, gdzie przedmiotem kultu może stać się wszystko. Każda osoba i rzeczywistość stając między człowiekiem a Bogiem przeszkadza, a często uniemożliwia przyjaźń z Tym, który sprawia, że życie ludzkie jest naprawdę szczęśliwe. W przywołanym powyżej fragmencie Księgi Powtórzonego Prawa relacja Boga i Izraela została dodatkowo opisana przy pomocy terminu „przyłgnąć” (hebr. *dābaq*), który w takim kontekście pojawia się tylko w tym piśmie Pięcioksięgu (Pwt 11,22; 13,4; 30,20). A zatem można powiedzieć, że jedynie wchodzenie w bliskość Boga, a więc lgnięcie do Niego z całych sił, stanowi

najlepszą ochronę przed wszelkim bałwochwalstwem, jednocześnie zapewniając człowiekowi szczęśliwe życie.

Pytanie: Dlaczego Księga Powtórzonego Prawa w tak zdecydowany sposób przestrzega przed złem bałwochwalstwa?